

בעצמו לשתות. או שכיוון שאיסור סתם יינם בעצם הוא רק בשביל חתנות, נאסרו רק בנכרים ממש.

וכתב שם דבעצם לא מצינו בפוסקים שמומר לשבת עושה יין נסך, אך בב"י סי' קי"ט הביא מתשובת הרשב"א בשם הר' יונה, דמומר לחלל שבתות בפרהסיא או שאינו מאמין בדברי חז"ל הוא מין ויינו יין נסך, והובא בנקודות הכסף ריש סי' קכ"ד על הט"ז ס"ק ב', אבל אף שהביא זה הב"י לא הזכיר בשו"ע, והנקה"כ לא הזכיר זה בש"ך, שא"כ משמע שלא מבורר להו לאיסור ממש.

ומסקנתו ולכן כיון שאין איסור זה מבורר, ויותר נוטה שלא נאסר מדינא אלא ממנהגא, הרי לא נהגו להחמיר גם שלא ליתן יין להמחללי שבת עצמן. ואף אם נימא שלא יכלו להחמיר משום איבה, מ"מ הא לא נהגו, ואין לאסור. ואף אם יסתפקו אולי יש שנהגו הוא ספק באיסור דרבנן שהוא לקולא. וגם שאינו באיסור ממש, דהא אינו איסור מבורר. לכן אין טעם להחמיר בזה, ע"כ.

ומהגרי"ש אלישיב זצ"ל שמעתי בשם אחרונים דיש סברא לומר דרבנן לא גזרו איסור במגעו ביין שהוא שותה, כדי שלא להוסיף עליו איסורים. ומ"מ לענין מעשה לכתחילה לא לסמוך על הסברות הנ"ל אלא לבשל היין עד שיעלה רתיחה. ופיסטור אינו כבישול יעוי' במש"נ בשבות יצחק הלכות פסח פרק ט"ז, ובדיני בישול פרק י"ט, בשיעור ואופן הבישול שמתיר את היין במגע גוי.

[גוי שהזיז בקבוק כשיש עליו כיסוי כל דהוא אינו אוסר, כ"כ החכמת אדם וכמש"נ בשבו"י הלכות פסח שם, ולכן חילוני או גוי שפותח דלת מקרר שיש בה בקבוק יין ונעשה שיכשוך ביין לא נאסר אם יש עליו איזה כיסוי].

י. תינוק שנשבה אם כשר לעדות

כתב בשו"ת המבי"ט סי' ל"ז דמש"כ הרמב"ם דאוחז בדת אבותיו הוא כתינוק שנשבה, דבריו הם לענין מורידין שלא ימהר אדם להורגן ומצוה לקרבם, אבל לעדות הם פסולים.

וכ"כ בשו"ת אגרו"מ אבהע"ז ח"א [עמוד רט"ו] סי' פ"ב ענף י"א בד"ה ואמינא עוד יותר דתינוק שנשבה לא עדיף מעכו"ם לענין עדות, דעכ"פ אינו בכלל ישראל לעדות, דאנוס אינו כמאן דעבד, ולכן כמו שעכו"ם פסול לעדות כמו"כ בני הכופרים ובני הקראים, עיי"ש, וע"ע באורך בשו"ת מהרש"ך ^{הגהות} [ח"ג סי' ט"ו]. כל הנידונים בסימן זה נדפסו יותר בארוכה בספר שבות יצחק חלק י"א בהלכות יום טוב.

סימן ז

הלכות רפואה בשבת גדרים ופרטי דינים

בדיני נטילת תרופה למיחוש בעלמא

א. איתא בשו"ע [סעי' א' וסעי' ל"ז], דמי שיש לו מיחוש בעלמא [שלא נפל למשכב] והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה, ואסור לאכול ולשתות דבר שאינו מאכל ומשקה בריאים, גזירה משום שחיקת סמנים.

וכתב הגר"ש קלוגר בספר החיים, מרגלא בפומא דאינשי לומר דאם כבר התחיל לעסוק ברפואה קודם השבת מותר לו לעשותה בשבת, ולא נודע מנין יצא להם זה, ונראה דנלמד מדין רטיה שמותר להחזיר [כדאיתא בשו"ע סעי' כ"ה ובמשנ"ב שם], כי כבר הכין מה שצריך מערב שבת ולא שייך חשש שחיקת סמנים אלא ברפואה חדשה שמא יבא לשחוק בשבת. והמהרש"ם בספר דעת תורה כתב דאין זה דמיון כלל, דהתם הרי היתה מונחת אותה רטיה גם בשבת עצמו.

צירוף נוסף כתב בספר החיים בדבר שצריך בישול מותר לשתותו בשבת דליכא למיגזר שמא יעשנו בשבת ויבשל, ובפרט בשהתחיל בשתיה קודם שבת בודאי יש להקל בכהאי גוונא, עכ"ד. ועל זה כתב בדעת תורה דיש להביא קצת סימוכין לסברתו מדברי התוס' בחולין [דף י"ד. ד"ה מחתכין] שכתבו דליכא למיחש שמא יתלוש אלא בפירות האילן שהם קלים להשיר, ועוד דאדם מתאוה

להם ושוכח, וכן במשקה שמא יסחוט שקל לסחוט, אבל בדבר דבעי מרא וחצינא לא חיישינן עיי"ש.

[הער' התכסיה]

עוד צירוף שיש לדון בו, דבזמנינו אין בקיאין בשחיקת סמנים והרפואות נעשות ע"י הרוקחים, ויש שכתבו דלכן לא שייך למיגזר דלמא אתי לידי שחיקת סמנים, ודימו זאת לדברי התוס' [ביצה ל. ד"ה אין מטפחין], שכתבו דלדידן דאין אנו בקיאים לעשות כלי שיר לא שייך למגזר, והו"ד ברמ"א [סי' של"ט סעי' ג'] והמג"א [סי' של"ח ס"ק א'] מצרף סברא זו לסניף להיתר וכן הא"ר [סי' של"ח ס"ק ג']. [ויעוי' בקצות השלחן סי' קל"ד בדי השולחן ס"ק ז' 2, ובשו"ת עולת נח סגל סי' ג', שהאריכו בענין זה ובגדרי גזירות חז"ל באיזה מהם כשבטל הטעם בטלה הגזירה].

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל בתרופה שהתחיל מאתמול ואם לא ימשיך ברצף גם בשבת יפסיד מה שלקח, דדמי קצת לרטיה, והיום שהדרך היא להכין התרופות בבית המרקחת ואין שוחקין בבית, והוי כתרופה שצריכה בישול שדנו האחרונים הנ"ל להתיר, בצירוף כל זה אפשר להתיר כשאין די בכך שיקח קודם שבת ואחר שבת.

ב. בדינים והנהגות חזון איש [פרק ט"ו] כתב תרופה שצריכים לקחתה זמן ממושך ברציפות ואי אפשר להפסיק יום שלם, התיר ללוקחה בשבת [ואף במי שלולא זאת לא הותר לו רפואה בשבת].

וכמו"כ כתב בארחות רבינו [ח"א עמוד קנ"ה] בשם הגר"ג נאדל זצ"ל ששמע מהחזו"א דכל רפואה שצריכים לקחתה ברציפות כמה ימים [אף פחות מז' ימים], מותר להתחיל לקחתה מיד ולהמשיך לקחתה אף בשבת. וביאר הטעם דרק במיחוש בעלמא אסרו רפואה בשבת משום דיעבור מעצמו, אבל במחלה אף שאין בה סכנה לא אסרו לקחת תרופות דחז"ל לא אסרו במקום מחלה, ואם צריך לקחת תרופות כמה ימים א"כ אין זה מיחוש בעלמא, רק בגדר מחלה ומותר.

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שהעיר על טעם זה, שהרי אפילו בחולה אין הדין מוסכם בראשונים לומר שהתירו לו תרופה, אלא יש ראשונים שאסרו זאת כמו כל איסורי דרבנן לחולה שאין בו סכנה [כמבואר בבה"ל סי' שכ"ח סעי' ל"ז בד"ה וכן, ומסקנתו דלא נוכל למחות ביד המקילים אחרי שבשו"ע סתם כותיהו עיי"ש], וגם המתירים לחולה זאת משום דבחולה לא גזרו, ולמי שיש לו מיחוש גזרו [כמבואר במשנ"ב שם], ומנלן להתיר במיחוש בגלל שהטיפול בו נמשך כמה ימים, ובפרט כשיכול להתרפא מזה בימות החול.

ושמעתי מהגר"ח קנייבסקי שליט"א שכמדומה לו שההיתר של החזו"א היה רק כשהתחיל קודם שבת ואם יפסיק יפסיד מה שלקח.

אם יש עצה לערב התרופה באוכל מערב שבת

ג. איתא בשו"ע [סעי' כ"א] שורה אדם קילורין בערב שבת ונותן על גב העין בשבת, שאינו נראה אלא כרוחץ, והוא דלא עמיץ ופתח, ולא חיישינן משום שחיקת סמנים, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מערב שבת איכא היכרא.

והוסיף הערוך השולחן [סעי' ל'] והעיקר מפני שבימיהם היו גם הבריאים עושים כן לתענוג. וכן מצינו בחידושי המאירי [ק"ח:]: הקלורין אין הדברים ברורים בהם כל כך שהן לרפואה וכו' ולא עוד אלא שאמרו טובה טיפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים בערבית מכל קילורין שבעולם, ולא עוד אלא שאף הרואה יאמר שדרך רחיצה הוא ואינו מרגיש בו שהוא קילור, ולעצמו מיהא הואיל ומזיקים לשרותם מערב שבת אין כאן גזירה. [ועי' גם בתוס' בדף י"ח. ד"ה ומתרפאת שפירשו הגמ' דשרי קילורין במניח אותם לתענוג].

ומ"מ אין זה כמאכל בריאים דמותר אפילו במוכח לרפואה כמבואר בסעי' ל"ז, וגם לא דמי ליין שהיה דרכם לרחוץ בו לתענוג ולא הצריכו היכר אבל אסור באופן הניכר כמבואר בסעי' כ',

דקילורין אמנם ראוי הוא לבריאים אבל הדרך להשתמש בו היא
 לרפואה ולכן צריך היכר. אה"ח 1234567

ובמשנ"ב [ס"ק ס"ט] כתב שאין עושין כן אלא לרפואה, משמע
 שגם היום שהבריאים אינם עושין לתענוג נמי שרי, כי ראוי הוא
 לבריאים וזהו החכמה כמבואר בראשונים, ובערוה"ש שם כתב ונראה דאצלנו
 ודאי אסור דאין בריאים רגילים בזה ואין עושין זה אלא לרפואה.

ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, דאם צריך ליקח ויטמינים
 בשבת, יערב אותם במשקה או במאכל מערב שבת, כיון שתערובת
 כזו אינה מקלקלת המאכל מלהיות ראוי לבריאים שעדיין ראוי הוא
 לבריאים, וגם אית ליה הכירא שלא הותר להכניס בשבת כדי
 לקחתם ע"י עירוב במאכל אלא צריך לערבם מערב שבת.

כמו"כ יכול לעשות בקלי צום שצריך לקחתם בשבת כשהתענית
 ביום ראשון, ומה שאוכלם בשבת בתוך המאכל לא חשיב הכנה,
 כיון שהוא אוכל מאכל ראוי לבריאים. כן שמעתי מהגרי"ש
 אלישיב זצ"ל.

אבל אינו יכול לעשות כן בתרופה שמקלקלת המאכל מלהיות
 מאכל ראוי לבריאים, דמה ששם אותה בתוך מאכל הוא כעטיפה
 בעלמא, ולא התירו איסור רפואה בשבת בהיכר בלבד, וההיתר
 בקילורין אינו מפני השינוי הקל הזה אלא מפני שהוא ראוי
 לבריאים וכמש"נ, וגם אם היא תרופה שרבים משתמשים בה כגון
 אקמול, אסור. כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ונראה דהכי מוכח מהא שהרבה ראשונים סוברים שגזירת שחיקת
 סממנים חמורה שאפילו לחולה לא התירו, וגם המתירים לחולה
 למדו מזה גם לאיסורי דרבנן אחרים, ולא משמע שהוא איסור קל
 כל כך, שבהכנה מערב שבת וציפוי התרופה במאכל בטל איסור זה,
 ובדוקא נזכר היתר זה בגמ' רק בקילורין שהוא דבר שראוי גם
 לבריאים ולא בתרופות אחרות וכמש"כ בערוך השולחן.

דעת האגרו"מ בזה

ד. כתב האגרו"מ [ח"ב סי' פ"ו] דמיני רפואה שצריך ליקחם ע"י שיערב באיזה מאכל ואיזה משקה והדרך הוא שהוא בעצמו נותן לתוך המאכל והמשקה בשעה שצריך ליקח הרפואה, יהיה מותר ליתן למאכל והמשקה בערב שבת וליקח בשבת, אם לאחרים לא יהיה ניכר שהוא רפואה שיאמרו שהוא רק מאכל או משקה, דזה דמי ממש להא דשורה קילורין מערב שבת.

ותרופה שהדרך ליקח אותה שלא בתוך מאכל ומשקה, לא סמכו על ההיכר שישים בתוך מאכל מערב שבת כי יש לחוש שיבואו ליקח גם בלא סימן.

מבואר דלא ס"ל כערוך השולחן שעיקר ההיתר בקילורין מפני שבימיהם היו גם הבריאים עושים כן לתענוג. אלא ס"ל שהתירו כל שהדרך להכין תרופה זו בשעת הלקיחה ואסרו לו לעשות זאת בשבת ולכן הוא שורה אותם מערב שבת וזהו ההיכר שיזכירהו, וגם לא ניכר לאחרים שהוא תרופה.

כשאחר עירב במשקה אם מותר לו לקחת

ה. כתב האגרו"מ שם פשוט שלקנות קילורין שרויין והחולה לא יצטרך לעשות כלום אלא הנחה על העין לבד יהיה אסור, דהוא כרפואה שלא חסר כלום להחולה לעשות שאסור.

ומהגרי"ש אלישיב זצ"ל שמעתי דהאיסור בשריית הקילורין בשבת אינה בשביל ההיכר, אלא מבואר בגמ' [בדף ק"מ. ובשו"ע סי' שכ"א סעי' י"ח] שיש איסור לא רק בלקיחת תרופה אלא גם בהכנתה, ולכן צריך להכין הקילורין מערב שבת, וההיכר אינו במעשה ההכנה שהוא שינה מלהכין בשבת, אלא האיסור להכין בשבת הוא ההיכר. [וכן מבואר בתוס' ישנים י"ח. שפירשו ההיכר בקילורין כי יודע

שלא התירו לו קילור עצמו בתחבושת אלא בשריה. כלומר ס"ל דהאיסור בתחבושת הוא ההיכר].

ונראה דלשון הגמ' והשו"ע, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מערב שבת איכא היכרא, משמע כן שהאיסור הוא ההיכר.

ונפקא מינה, דגם אם אחר הכין לו הקילורין או קנה קילורין מוכנים נמי שרי, כי איסור ההכנה הוא ההיכר ולא מעשה ההכנה מערב שבת. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

וכאמור דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דההיתר לערב במשקה מערב שבת אינו היתר של היכר בלבד, ולא היתר של שינוי, אלא עיקר ההיתר כי הוא דבר שראוי לבריאים רק שאין עושים אותו, ולכן היתר זה מועיל רק לויטמינים וקלי צום ולא לתרופות.

ובשש"כ [פרק ל"ד סעי' ה'] כתב בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שמותר להמיס מבעוד יום גלולות בתוך מים ולשתותם בשבת ודבר זה התירו הואיל ואין רגילים לקחת את התרופה הזאת בצורה זו והוא הכין אותה מבעוד יום, ובלבד שלא יהא ניכר לאחרים ששותה את המשקה הזה לרפואה.

וצ"ע שהרי איסור רפואה הוא איסור חמור שהרבה ראשונים סוברים שאפילו לחולה לא הותר [כמבואר בבה"ל סי' שכ"ח סעי' ל"ז בד"ה וכן], ומנלן להתיר איסור חמור זה בהיכר קל כזה, וקילורין שאני שהוא ראוי לבריאים כדאיתא בראשונים, וזהו עיקר ההיתר כמש"כ הערוה"ש, והצריכו גם היכר קל כזה, ואין הכונה ליתן עצה כללית לבטל איסור רפואה בשבת ע"י היכר, וכמש"נ.

גדר רפואה

1. דבר שלוקחים אותו לתיקון או שינוי בגוף הרי זה תרופה, אע"פ שלוקח אותם מי שאינו בגדר חולה, ולכן גלולת שינה למי שיש לו

הפרעות שינה הרי זה תרופה, כיון שזה עושה איזה שינוי ותיקון בגוף, וגם אם רבים לוקחים אותו כגון אקמול, אסור, כי זה רפואה ^{אוצר החכמה} ולא אוכל, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ז. ויטמינים לחיזוק הבריאות, כתב המשנ"ב ס"ק ק"כ בשם המג"א דאפילו בריא גמור שעושה כדי לחזק מזגו אסור. נוע"ע באגרו"מ או"ח ג' סי' נ"ד].

ח. נוזל דוחה יתושים אינו תיקון בגוף ולכן אינו כתרופה, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ט. מי שיש לו יובש בשפתיים אסור לסוך אותם בשמן או חומר אחר, והעצה היא לאכול קוגל או דבר שומני, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

דבר שהתירו משום צער

י. סעי' ל"א, ציפורן שפרשה וציצין שהן כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע סביב הציפורן אם פרשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו, להסירן ביד מותר, ופרש"י כלפי מעלה, כלפי ראשי אצבעותיו, ורבינו תם פרש דהיינו כלפי הגוף, וצריך לחוש לשני הפירושים. מבואר דגדרו את ההיתר משום צער בדרגת צער מסויימת ובפחות מזה לא התירו, ומספק צריך לחוש אע"פ שיש ראשונים שסוברים שבצער זה התירו, ומזה מוכח שצריך התבוננות טובא בדימוי מילתא למילתא במה שהתירו משום צער.

צורכי קטן

יא. בסעי' י"ז בהג"ה, מותר לומר לאינו יהודי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי.

וכתב התהלה לדוד [ס"ק כ"ד] דנראה דדוקא צרכי אכילתו אבל לא שאר צרכיו, והביא ראיה לזה [שם בס"ק ע"א] מהא דסעי' מ"ב, דאסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי, שמא יבא להשקות לו סממנים המשלשלים. מבואר דדינו כגדול לענין חולי.

ונראה דמוכח מכמה מקומות שאין דינו כגדול לענין חולי, אבל יש חילוק בין צרכי אכילה לצורכי רפואה עד איזה גיל הוא נחשב כחולה וכמשי"ת. אח"ח 1234567

עד איזה גיל נחשב הקטן כחולה

יב. הנה הגר"א ציין מקור לדברי הרמ"א דקטן הוא כחולה, את דברי הגמ' דקטן שיש לו געגועין התירו לטלטלו ואבן בידו. וכן כתב השו"ע [סי' ש"ט ס"א] נוטל אדם את בנו והאבן בידו והוא שיש לו געגועין עצבון כשאינו עם אביו שאם לא יטלנו יחלה. ופירש המשנ"ב בשם רש"י [דף קמ"א:] דלא אסרו טלטול שלא בידיים במקום סכנת חולי. [ועיי"ש דגם זה לא התירו אלא באבן ולא בדינר בידו, דלמא נפיל ואתי אבוה לאתויי, וביאר המשנ"ב דזה לא התירו אפילו במקום שנוגע לחשש חולי הבן, כיון דלא הוי חשש סכנת נפש].

ומבואר מזה דהטעם שעשו צורכי קטן כצורכי חולה הוא מפני שאם לא יעשו לו מה שצריך, יחלה. והכי נמי הרעבון יזיק לבריאותו. וממילא הגיל והצורך משתנה לפי הענין וכמשי"ת.

יג. בשו"ת מלמד להועיל בהוספות מהמו"ל הביא הוראה בשם בעל השאגת אריה שנכתבה ע"י חתנו, דקטן חשיב כחולה שאין בו סכנה עד גיל ג' וד' ולא יותר מזה.

מאידך בספר איסור והיתר [דין פיקוח נפש בשבת אות כ"ח] כתב וז"ל, ואמרינן [במסכת יומא ע"ח.] כל מידי דאית רבותא לינוקא לא גזור ביה רבנן, והלכך יכול לומר לעכו"ם לעשות אש ושאר צרכיו

אפילו בשבת, וכן אם אין לתינוק מה יאכל יכול לומר לגוי שיעשה לו פאפ"א בשבת, עיי"ש. מבואר שמדמה נידון דידן לדין יום הכיפורים, וכתב הרמב"ם [בפ"ב משביתת העשור] דקטן שהוא פחות מבן ט' אין מענין אותו ביום הכיפורים כדי שלא יבא לידי סכנה. ולפ"ז לענין צרכי אכילה, קטן עד גיל תשע דינו כחולה. והביא זאת בשו"ת מנחת יצחק [ח"א סי' ע"ח], וסיים דהכל לפי הענין דאם אפשר ליתן לו מן המוכן אינו רשאי לבשל. ¹²³⁴⁵⁶⁷אה"ח

יד. ונראה דדברי הגר"א ודברי חתנו של השאגת אריה אתו שפיר עם דברי האיסור והיתר, וכמשנ"ת דיש חילוק באיזה צורך מדובר, דהאיסור והיתר מיירי שאין לו מה יאכל, והביא מקור מיום הכיפורים שאסור לענותו, וחשש זה שייך אף עד גיל תשע. והגר"א שציין מקור על דברי הרמ"א דסתם צרכי קטן כחולה, זה שייך רק בגיל כזה שאם לא יעשו עבורו דבר זה יחלה, וכמש"נ.

וכמו"כ מצינו בהא דמבואר בשו"ע [סי' רע"ו ס"א] שמותר להדליק נר ע"י גוי לצורך חולה, והוסיף הרמ"א או לצורך קטנים שהוא כחולה שאין בו סכנה, כתב הגר"א דלצורך קטנים היינו מה שהם צריכין הרבה אבל בלא"ה לא, וציין לר"ן ביומא דהתירו במידי דהוי רביתייהו, והביאו המשנ"ב. ונראה מזה דכשיחסר לקטן דבר שהוא צריך לו הרבה הדבר יפגע בגידולו ובבריאותו.

וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דשרי כל צרכי קטן שצריך הרבה במדה שאם לא יעשו עבורו יחלה, ולכן הוא כחולה שאין בו סכנה, ויש חילוק בגיל בין צרכי אכילה, לבין צרכי רפואה, ומפחד מחושך זה עד גיל גדול יותר, עד חמש שש ויותר כשיש לו צורך שמפחד ויכול להשפיע חולשת עצבים לא שסתם יותר נעים לו.

ואם הקושי הוא לאמא לחתל אותו או להכין מאכלו ואין זה נוגע לבריאות הקטן, אסור, [כגון שיכולה לעשות זאת בתאורה שבחדר המדרגות], כי גדר ההיתר אינו כל צרכי קטן אלא כמשנ"ת. וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

כלומר הדין שונה מדבר לדבר, צרכי אכילה, תרופות, ופחד מחושך, ובכולם הכלל הוא אם במניעת דבר זה יש חשש סביר שיתפתח חולשה או חולי.

והאיסור לדחוק על כריסו של קטן, כנראה מדובר שאין בזה כ"כ צורך ולא יזיק אם לא יוציא עתה, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל. [או שמדובר ביכול להוציא ואין לו צורך הרבה לסייע לו להוציא].

כשהקטן מתקשה להרדם בגלל האור, בדרך כלל אין זה צורך הרבה של הקטן לקרא לגוי לכבות האור אלא של ההורים, כן שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל.

במושב זקנים אי שרי לחמם תבשיל ע"י גוי

טו. בשו"ת אור שמח [סי' כ"א] כתב, דבבית חולים אף העומדים ממשכבם בנקל לחזור לחוליים ע"י איזה מאכל כידוע, לכן לצורך החולים מצוה לבשל ע"י שפחות גויים.

טז. עוד שם, ובמושב זקנים, ברור שיש זקנים הרבה וחלושים שדינם כחולה שאין בו סכנה והוי כקטנים, ולרוב שגור במשנה זקן וחולה [עיי"ש], אך בכל זאת אין לדמות כל היושבים במושב זקנים להדדי, יש אנשים שלא הגיעו לרתות מחמת זקנה ולא הגיעו לימי זקנה. ועיי"ש צירופי היתר לחימום התבשיל ע"י גוי, כשכבר נתבשל כל צורכו מערב שבת.

דברי החזו"א בצורך התבשיל לקטן בזמנו

יז. בחזו"א [סי' נ"ט ס"ק ד'] כתב וז"ל, שו"ע סי' שכ"ח סעי' י"ז בהגה מותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול וכו', נראה דאיירי ברעבון של שעה מועטת דודאי לית בו סכנה, ומ"מ מותר שבות, אבל רעבון של זמן שרגילין להקפיד עליו

חשיבא סכנה, ובזמננו שמצוי מאד חלאים מתרגשות בתינוקות נראה דכל שיש ספק שיגרום לו קלקול מעיים לעצור או לשלשל, או גרם כאב מעיים, או חם כל שהו, הוא בכלל ספק סכנה, שכל קלקול אפשר שיגרום^{אמירה} חולי, וכל חולי ספק סכנה, ואפשר דכונת השו"ע ביש לו מה להאכילו אבל כפי הצורך יש להאכילו תבשיל שזהו מזונו הטוב, וגם בזה מתירין שבות של אמירה לנכרי, אבל גם בזה בזמננו הוי חסרון התבשיל גורם לקלקול מעיים, ואם יודעים בנסיון על פי הרופאים שגורם קלקול במעיים, יש לחושבו לספק סכנה, ומי שמיקל בדבר אין מזניחין אותן, ומי שבוטח בד' וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת וכבר הורגלו בכך, אין מזניחין אותן, ע"כ.

עוד כתב החזו"א בתשובות וכתבים [סי' מ"ח], על דברי הרמ"א דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי, דאינו אלא בדבר ברור שאינה סכנה, אבל האידנא דרבו מחלות ילדים מאד והורגלו בדקדוק מאוד כל שינוי קפדני באכילתו עלול לחולי וכל חולי תינוק הוה ספק סכנה כי עלול לנתק מחולי לחולי ואי אפשר לקבוע בענינים אלו לא גיל ולא שאר דברים קבועים, אלא הלב יודע כפי אומץ הרגשתו לבריאות בנו, ואומץ חרדת גדר שמירת שבת, ופעמים נשתנה הדין לפי חוזק בטחונו בבורא יתברך.

עוד כתב שם וז"ל, בכלל כל שינוי לתינוק בשבת יש להחזיק לפיקוח נפש, ואסור להחמיר, בין בסדר אכילתו, בין בשינתו בין ברחיצתו, כי הורגלו בהתפנקות ושינוי קל גורם להם צער, והצער גורם להעלאת חום, או גורם הפרעת שינה, וזה גורם ג"כ לחום וקלקול מעיים, ופעמים גורם קלקול מעיים כשינוי וסת, והלכך צריכים להיות מזורזים לעשות כל צרכו, דרך היתר, ואם אי אפשר יעשו כדרכן.

מבואר דהחשיב עצירות מעים וכדו' בכלל ספק סכנה, אבל כתב דזהו בזמנם וגם אי אפשר לקבוע בזה גיל. וצ"ל דמש"כ הרמ"א

דאסור לדחוק כריסו של תינוק שיש לו עצירות, הוא בידוע שאין בזה חשש חולי, וכמש"נ.

וכאמור כל זה בזמן החזו"א [המזון היה דל, ולא היו תנאי איחסון נאותים, ולא היה חיסונים וויטמינים כמו היום], משא"כ היום, והכל לפי הענין וכמש"נ.

ה"ח 1234567

כשיש ספק סכנה

יח. כתב החזו"א דפעמים נשתנה הדין לפי חוזק בטחוננו בבורא יתברך, ומי שמיקל בדבר אין מזניחין אותן, ומי שבוטח בד' וקובע מזונות בנו באופן שאין מבשלין בשבילו בשבת וכבר הורגלו בכך, אין מזניחין אותן.

כלומר יש מצבים שהם בגדר ספק במדה שהדין משתנה לפי חוזק בטחוננו, דוגמא לזה בסי' רמ"ח במשנ"ב ס"ק כ"ו הביא דברי הסוברים דיוצא בשיירא שיודע בודאי שיבא לידי חילול שבת אסור לצאת גם ביום ראשון, וסיים ועל פי זה סומכין עכשיו שמסכנים בעצמם קצת שלא לחלל שבת, כדי שלא יהיה איסור למפרע על מה שיצא.

וביאר האגרו"מ [ח"א סי' קכ"ז ד"ה ומש"כ], דיש דברים שתלוי בטבע האדם דאמיץ לב אין חושב זה לסכנה ואינו ירא להשאר לבדו, ומוגי הלב חושבים זה לסכנה ומותר להם לחלל אם יצטרכו שהרי אין יכולין לערוב להם שלא יהיה סכנה, ודבר זה תלוי בדעת כל אחד בעצמו, ומאחר שאסור לילך בשיירא אם יהיו מוגי הלב ויצטרכו לחלל, מחליטים להבליג על דעתם שלא לחוש לדבר שהרבה אנשים אין חושבים זה לסכנה, ולא יצטרכו לחלל שבת ומותרין לילך.

ועי' גם בתשובות וכתבים מהחזו"א [סי' מ"ח] דיש מצבים רחוקים הרבה מפיקוח נפש ותלוי כפי מדת הבטחון, ולפי המצב דאז,

המחמיר במלאכות דאורייתא אינו רשאי להחמיר ולמנוע מלהודיע לאחרים האזעקה, רק רשאי להשתמט ושיעשה ע"י אחרים.

וראיתי מובא שהורה החזו"א במצבים הנ"ל דיכול להשתמט מלהפעיל האזעקה כשלאחרים מותר. אח"ח 1234567

בגדרי הקל הקל

יט. ביומא פ"ג. הגמ' דנה אם קל יותר אכילת טבל או תרומה, והקשה הפרשת דרכים [לבעל המשנה למלך, דרוש י"ט], דיפריש תרומה ויבטלנה חד בתרי ולא יאכל איסור חמור של טבל או תרומה, ותירץ ^{אוצר החכמה} דכיון שביטול האיסור אינו מרפא את החולה לא הותר. והפרי מגדים הביא דבריו [בסי' שכ"ח א"א ט'], וסיים ולפ"ז החולה גופא יכול לערבו ולבטלו, וטוב יותר משיאכל איסור תורה. בכמה לאוין.

וצ"ב מאי שנא החולה עצמו מאחרים, ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דהחולה עצמו שצריך לאכול ולדחות האיסור סובר הפמ"ג דמוטב שיהפוך המאכל לאיסור קל יותר, משא"כ אדם אחר שמכין לחולה צרכי רפואתו לא הותר לו לעשות איסור שלא נצרך לרפואתו.

עשיית איסור עבור חולה שיש

בו סכנה כשאין במניעת דבר זה סכנה

כ. איתא בשו"ע [סי' שכ"ח סעי' ד'] מכה של חלל עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול, וכתב הבה"ל דזהו לשון הרמב"ן בתורת האדם, וכתב המגיד משנה דמזה משמע דאף על פי שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא, עכ"ל, ולעניות דעתי צריך עיון, עיי"ש.

ומסקנתו במשנ"ב דבודאי מהנכון להחמיר באיסור של תורה כהפוסקים שאפילו במקום שצריך חילול אין מחללין על ידי ישראל אלא בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשהו לו יכבד עליו חוליו ויוכל להסתכן, אבל כל שברור שאין במניעת אותו דבר חשש סכנה, אף על פי שמכל מקום צריך הוא לו ורגילין לעשות לו, אין עושין אותו בשבת אלא ע"י אינו יהודי.

והנה בחידושי מרן רי"ז הלוי כתב, דאביו הגר"ח זצ"ל היה מורה ובא בכל חולה שיש בו סכנה כגון מכה של חלל וכדומה שיאכילו אותו ביום הכיפורים כל צרכו ולא פחות מכשיעור, ואמר הטעם דכיון שהוא כבר חולה שיש בו סכנה הרי יום הכיפורים נדחה לו לכל המועיל יותר לרפואתו שבכלל זה גם חיזוק גופו, וכיון דשיעור שלם יותר טוב להחולה ממילא דגם זה בכלל פקוח נפש שדוחה יום הכיפורים, ^{הח"ח 1234567} ודברי השו"ע דמאכילין אותו פחות מכשיעור קיימי רק על החולה שעדיין אין בו סכנה רק שהרופא אומר שאם לא יאכילו אותו ביום הכיפורים יכבד עליו החולי ויסתכן כלשון השו"ע בתחלת הסימן שם, דנמצא דכל הסכנה היא רק מחמת מניעת האכילה בלבד ובזה כיון דאפשר למנוע סכנה זו גם ע"י פחות מכשיעור אסור להאכילו שיעור שלם, אבל בחולה שכבר יש בו סכנה כל מה שמועיל יותר להחולה לקירוב רפואתו ולחיזוקו להסיר ולמעט סכנת מחלתו הכל בכלל סכנה ופקוח נפש שדוחה שבת ויום הכיפורים, ואין אנו צריכים לדון כלל אם מניעת האכילה תזיקהו ותביאהו לידי יותר סכנה, עכ"ד. וע"ע שם.

מבואר דמה שהתיר הגר"ח זצ"ל הוא דוקא בדבר שמועיל יותר לחולה לקירוב רפואתו ולחיזוקו להסיר ולמעט סכנת מחלתו.

וכמו"כ שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, דמה שהתיר הרב המגיד הוא דוקא במי שהאכילה ללא שיעורים מחזקת בריאותו להתמודד יותר טוב עם המחלה.

[1234567 תתיח]

ובקובץ תשובות [חלק ב' סי' כ"ו] האריך הגר"ש אלישיב זצ"ל בשיטת המגיד משנה, וכתב שגם המתירים לא התירו אלא כשהפעולה ממהרת בחיזוק אבריו ואין משהין שום דבר תועלת לגמור רפואת החולה, כלשון המאירי. אבל כשהוא ספק סכנה של עתיד, אע"פ שמחללים עליו שבת, כשאפשר לשנות לכו"ע חייב לשנות. וכשצריך לצורך הצלתו שתי גרוגרות אסור לתלוש ג' גרוגרות כדאיתא בגמ'. וחולה שיש בו סכנה ואיננו מסוכן בהמתנה למוצאי שבת אין מחללין עליו את השבת כדאיתא ברמ"א על פי ביאור הגר"א בסי' קנ"ה ס"ג. ואפשר לומר שגם הרב המגיד יסבור כן דאם אפשר לחכות שוב הוי ליה כדבר שאין צריך לו. וע"ע שם במה שהאריך בזה.

וע"ע בבה"ל [סי' תרי"ח סעי' ח' ד"ה ואם אמדוהו] שכתב עיין בתשובת בנין ציון סי' ל"ד דבכל אכילה ואכילה אף אם הותר לו לאכול פעם אחת יותר משעור, מכל מקום על אכילה השניה אם היה די לו בפחות משעור והוא יאכל כשעור חייב כרת, לכן צריך לשער בכל אכילה ואכילה אם די לו בפחות, וקשה מאוד לשער כן וצריך לזה זריזות ובקיאות, עיין שם [פתחי תשובה], עכ"ד.

[אוצר החכמה]

סימן ח

גדרי איסור עובדין דחול

[אח"ח 1234567]

א. התעסקות בדבר המרגיל למלאכה

בתשובות הרמב"ם ח"ב סי' ש"ו שאלו האם אסור לתלות מצנפת משום עובדין דחול כמו שאסרו בשבת קל"ח תליית משמרת שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

והשיב הרמב"ם, דאין הפירוש בעובדין דחול לאסור כל מה שעושה בחול דא"כ לא יאכל ולא יסב כדרך שעושה בחול וכו', וביאר וז"ל, דבר ברור הוא למבין שאין אתה מוצא לעולם דברים שאסרו חכמים משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, אלא דברים שאפשר שירגילו למלאכה, כגון מי שנשברה לו חבית של יין לא יספג ביין או יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, שאם תתיר לו שמא יבא לידי סחיטה. נתפזרו לו פירות בחצירו לא יתן לתוך הסל או לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שאם תתיר לו, שמא יבא לידי עימור. וכן בתליית המשמרת שמא יבא לשמור. אבל תליית הכוז והמצנפת וכיוצא בהן מותר ולא אסרו חכמים, שאין שם דבר לחוש שמא יעשה, ע"כ.

מבואר דגדר עובדין דחול הוא מעשה כדרך עשיה בחול בדבר המרגיל למלאכה, וזאת ע"י התעסקות בכלי שבו עושים מלאכה כתליית משמרת שהיא כלי שמסננים בו, או ע"י התעסקות בדבר שבו נעשית המלאכה באופן הדומה למלאכה כגון נתפזרו פירות בחצר. שדומה למעמר.

והתפארת ישראל על המשניות בתחילת דבריו בכלכלת שבת הביא תשובת הרמב"ם זו, וכתב דעובדין דחול יש בו ג' אופנים, או משום דדומה לאחר מהל"ט מלאכות, או משום שמא ע"י כך יבא לעשות מלאכה, או משום טרחא יתירתא. ועיי"ש דוגמאות לזה.

ב. התעסקות בכלי שעושה צורת מלאכה

איתא בשו"ע סי' שכ"א סעי' י' דאסור לגרור גבינה במורג חרוץ בעל פיפיות, [אע"פ שמותר לחותכה בסכין דק דק ואין בזה משום טוחן], והוסיף המג"א ס"ק י"ב ונ"ל דה"ה בכלי קטן מאד העשוי כזה אסור, דעל כל פנים כלי הוא.

וביאר המשנ"ב דכיון שהכלי מיוחד לכך הרי זה דרך חול ודמי לשחיקת תבלין במכתשת, והוא הדין בכלי אחר המיוחד לכך, ע"כ. וכ"ה בריב"ש והעתיקו האליה זוטא דכלי זה דמי ממש כמכתשת לפלפלין כיון שמיוחד לטחינה זו.

מבואר דכלי שמיוחד לטחינת גבינה אע"פ שבדבר הזה אין חשש שיבא לידי מלאכה, [שאין בטחינתה איסור מפני שאינה גידולי קרקע והיא דאויה לאכילה], וגם הכלי המיוחד לזה אין חשש שיגרור בו תבלינים שצריכים כתישה במכתשת, נמצא שלא הכלי ולא הדבר הנטחן שייכים למלאכה, מ"מ ההתעסקות בכלי שעושה צורת מלאכת טחינה, תביא לעשיית מלאכה בכלי אחר ובדבר אחר. וע"ע בדברי האגרו"מ דלהלן.

ולפנינו יבוארו דוגמאות לעובדין דחול המרגיל למלאכה בכלי או בפעולה.

ג. עובדין דחול במכשירי סינון מים [פילטר]
למי שאינו מקפיד כלל

סינון מים במסננת פילטר, למי שמקפיד אפילו קצת, אסור משום בורר ונתבארו גדריו בשבות יצחק ח"י פרק כ"ו, וכאן הנידון הוא רק למי שאינו מקפיד כלל. וכן לא מדובר כאן במסננת שמתערבים גרגירי פחם במים, וכשפותח ברז נבררים מים מגרגירי הפחם, אלא גם באופן דליכא משום בורר מ"מ יש לדון בזה משום עובדין דחול.

דאיתא בשו"ע שי"ט סעי' י' יין או מים שהם צלולים מותר לסנן במשמרת, הגה ואע"פ שיש בו קסמין דקין הואיל וראויין לשתות בלאו הכי. ולהרמב"ם במשמרת אסור ואפילו מים ויין צלולים.

ובטעמו של הרמב"ם כתב המשנ"ב נראה משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ופירושו לפי המבואר בתשובה הנ"ל, שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול יבא לידי מלאכה, וכ"כ בערוך השלחן סעי' ל' דלהרמב"ם יש לגזור שמא יתן אינם צלולים כדרכו בחול.

כמו"כ יש לפרש בדברי הלבוש סעי' י' שכתב דבמשמרת הואיל והוא עשוי לשמר בו מחזי כבורר ומשמר בשבת. כלומר מחזי כבורר ומזה יבא לידי בורר כמשנ"ת.

נמצא דכדרך שהוא עושה בחול ומחזי כבורר איסורו משום שלא יבא לעשיית מלאכה וכמש"נ. ולהרמב"ם גזרינן הכי גם בסינון מים צלולים במשמרת.

וכתב המשנ"ב ולדינא הלכה כדעה ראשונה, ע"כ. כלומר שרי לברור מים צלולים במשמרת. וצ"ב מאי שנא מאיסור טחינת גבינה בכלי המיוחד לכך, דחיישינן שמזה יבא לשחיקת תבלין במכתשת.